

УДК 336.14:351.087.431.3 (477)

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ АНАЛІЗУ ДОХОДНОЇ ТА ВИТРАТНОЇ ЧАСТИН БЮДЖЕТУ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ

А. О. Касич, І. В. Ткаченко

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського
вул. Першотравнева, 20, 39600 м. Кременчук, Україна. E-mail: tirina@e-mail.ua

Сформульовано головну мету та завдання щодо проведення аналізу доходної та витратної частин бюджету Пенсійного фонду. У схематичному вигляді розроблено етапи аналізу доходів та витрат Пенсійного фонду. Запропоновано підходи до аналізу взаємозв'язку між показниками стану ринку праці, рівня заробітної плати, кількості зайнятих осіб, чисельності осіб пенсійного віку та показниками середньої пенсії, що дає можливість оцінити обсяги власних надходжень фінансових ресурсів до бюджету Пенсійного фонду та їх використання з позиції збалансування пенсійної системи.

Ключові слова: ринок праці, джерела формування бюджету Пенсійного фонду, єдиний соціальний внесок, інтенсивність руху надходжень, фінансова стабільність, баланс руху власних надходжень, балансова модель суб'єктів ринку праці.

МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ АНАЛИЗА ДОХОДНОЙ И РАСХОДНОЙ ЧАСТИ БЮДЖЕТА ПЕНСИОННОГО ФОНДА УКРАИНЫ

А. А. Касич, И. В. Ткаченко

Кременчугский национальный университет имени Михаила Остроградского
ул. Первомайская, 20, 39600 м. Кременчуг, Украина. E-mail: tirina@e-mail.ua

Сформулированы главная цель и задачи по проведению анализа доходной и расходной частей бюджета Пенсионного фонда. В виде схемы разработаны этапы анализа доходов и расходов Пенсионного фонда. Предложены подходы к анализу взаимной связи между показателями состояния рынка труда, уровня заработной платы, количества занятых лиц, численности лиц пенсионного возраста и показателями средней пенсии, что дает возможность оценить объемы собственных поступлений финансовых ресурсов в бюджет Пенсионного фонда и их использования с позиции сбалансирования пенсионной системы.

Ключевые слова: рынок труда, источники формирования бюджета Пенсионного фонда, единый социальный взнос, интенсивность движения поступлений, финансовая стабильность, баланс движения собственных поступлений, балансовая модель субъектов рынка труда.

АКТУАЛЬНІСТЬ РОБОТИ. Ефективність функціонування та стійкий фінансовий стан бюджету Пенсійного фонду залежить від прийнятного співвідношення власних надходжень і обсягів потреб на їх витрачання та передбачає спроможність своєчасного і повного виконання зобов'язань за розрахунками перед громадянами – отримувачами пенсійних виплат. Відповідно, створення фінансово незалежної пенсійної системи, яка б могла забезпечити достойний рівень життя людей пенсійного віку, – один з основних пріоритетів пенсійної реформи.

Метою роботи є розробка підходів до аналізу впливу чинників, що визначають ефективність стабільного функціонування Пенсійного фонду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Функціонування пенсійної системи в нових умовах розвитку України вивчали Н. Внукова [1] та В. Грушко [2]. Значимий внесок у формування національної концепції пенсійного забезпечення зробили Б. Зайчук [3], М. Папів [4] та інші, які проводили дослідження демографічних процесів, а також пов'язаних з ними наслідків.

МАТЕРІАЛ І РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ. Пенсійне забезпечення будь-якої країни свідчить про економічний і соціальний рівень розвитку суспільства та держави в цілому. Показники діяльності, структури надходжень та витрат фонду визначають його фінансову стійкість, спроможність задовольняти потреби учасників пенсійної системи та динаміку економічного і соціального розвитку.

Доходи фонду безпосередньо залежать від розміру єдиного соціального внеску, що сплачують його платники. Розмір внесків, відповідно, від кількості зайнятих осіб, розмірів їхньої заробітної плати та величини страхових внесків. Витрати фонду – це кошти Пенсійного фонду, які використовуються на виплату пенсій, надання соціальних послуг; фінансування адміністративних витрат, пов'язаних з виконанням функцій, покладених на органи Пенсійного фонду; оплату послуг з виплати та доставки пенсій; формування резерву коштів Пенсійного фонду [5].

Проблеми сучасного стану пенсійної системи в Україні в частині формування її доходної статті характеризується, перш за все, ситуацією, яка склалася на ринку праці. Саме нормальна зайнятість населення і низький рівень безробіття здатні забезпечити стабільний фінансовий стан пенсійної системи. За результатами власних попередніх досліджень нам вдалося встановити, що сучасний стан на ринку праці визначається наступними процесами:

- відбувається зменшення частки осіб працездатного віку у загальній кількості зайнятих осіб;
- спостерігається збільшення частки осіб пенсійного віку у складі економічно активного населення;
- зростає рівень зайнятості, однак за рахунок зменшення числа економічно активного населення.

– прослідковується зменшення надходжень та збільшення витрат Пенсійного фонду через збільшення частки осіб пенсійного віку у кількості зайнятих осіб.

Важливим фактором, що має прямий вплив на стабільні надходження до Пенсійного фонду є рівень оплати праці зайнятих працівників і співвідношення росту заробітної плати та зростання пенсійних виплат.

Однак, у сучасних умовах значна кількість суб'єктів господарювання мають зменшення обсягів виробництва, що, безумовно, негативно впливає на розмір заробітної плати та обсяги платежів до Пенсійного фонду.

Крім того, за період з 2006–2010 роки розмір середньої заробітної плати зріс у 2,2 рази, а пенсії – у 2,5 рази. Такий випереджаючий темп зростання розмірів пенсійних виплат, звичайно, призводить до створення великого розриву між доходами і видатками Пенсійного фонду.

На величину витратної частини Пенсійного фонду впливає чисельність осіб, які згідно з діючим законодавством мають право на отримання пенсій, частка осіб, що мають максимальну пенсію, динаміка цієї частки, і розміри пенсійних виплат. Дефіцитний стан бюджету Пенсійного фонду зумовлює необхідність у розробці методичних підходів до аналізу ефективності його функціонування. Предметом аналізу виступають фінансові ресурси Пенсійного фонду, джерела їх формування та використання. Об'єкт аналізу – система пенсійного забезпечення.

Головна мета аналізу ефективності функціонування Пенсійного фонду полягає у своєчасному виявленні недоліків фінансової діяльності фонду та пошуку шляхів її поліпшення. Аналіз діяльності Пенсійного фонду має включати здійснення загального та факторного аналізу.

Завданням загального аналізу є оцінка забезпеченості Пенсійного фонду фінансовими ресурсами в тій мірі, що необхідна йому для виконання своїх зобов'язань. Факторний аналіз має бути спрямований на визначення факторів, що мають прямий та непрямий вплив на показники, задіяні у проведенні загального аналізу.

Під час проведення аналізу та за його результатами мають бути вирішені наступні завдання:

1. Оцінити виконання плану щодо надходжень фінансових ресурсів до бюджету Пенсійного фонду та їх використання з позиції збалансування пенсійної системи на підставі взаємного зв'язку між показниками стану ринку праці, рівня заробітної плати, кількості зайнятих осіб, чисельності осіб, що отримують пенсії та показниками середньої пенсії.

2. Спрогнозувати можливі фінансові надходження і витрачання Фонду, виходячи з реальних соціальних, економічних і демографічних умов, в яких перебуває країна сьогодні.

3. Розробити конкретні заходи, спрямовані на більш ефективне використання фінансових ресурсів Пенсійного фонду та наближення його стану до збалансованого.

Основні, пропоновані нами, етапи аналізу ефективного функціонування Пенсійного фонду можна подати у вигляді схеми (рис. 1).

Оскільки у загальній структурі надходжень до Пенсійного фонду за даними Бюджету Пенсійного фонду на 2012 рік [6] найбільшу частку (97,2 %) складають надходження у вигляді суми єдиного внеску, розподіленої на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, розпочати аналіз необхідно з процесу формування саме цього показника.

Розглянемо послідовність проведення аналізу та визначимо основні показники, які дадуть можливість оцінити стан надходжень фінансових ресурсів Пенсійного фонду та їх використання.

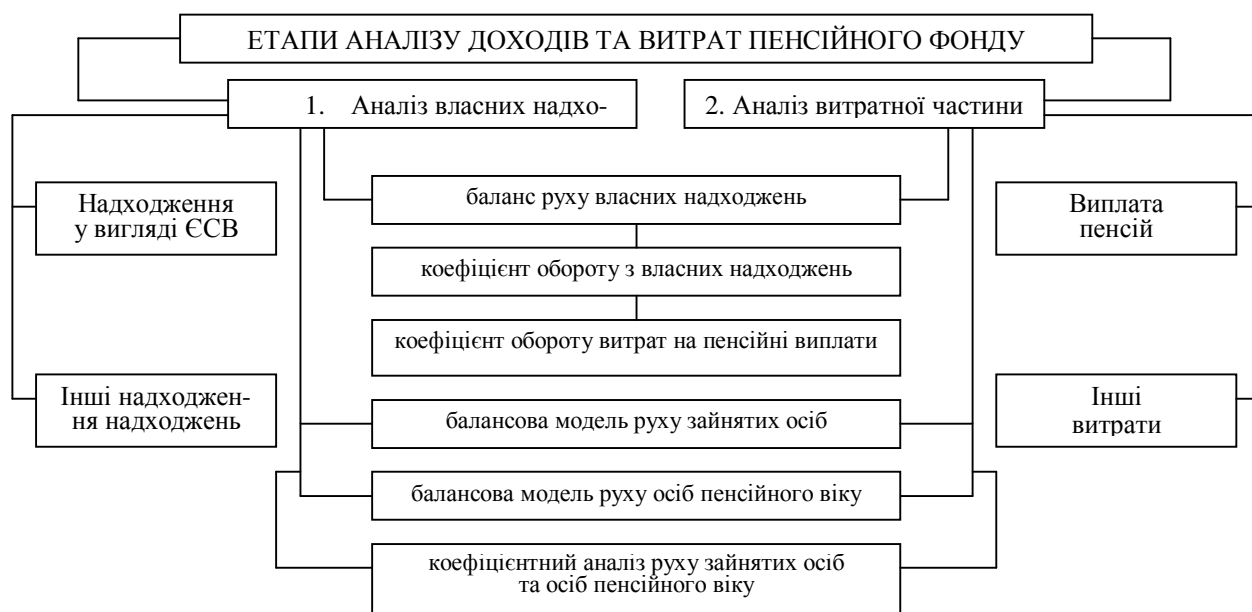

Рисунок 1 – Етапи аналізу доходів та витрат Пенсійного фонду України

1 етап. *Аналіз формування власних надходжень Пенсійного фонду* є засобом контролю за їх витрачанням. Якщо на витрати фонду достатньо лише власних надходжень – бюджет фонду вважається профіцитним і самокупним.

До власних надходжень включають обов'язкові внески суб'єктів господарювання підприємницької діяльності, обов'язкові внески найманих осіб, надходження від фінансових санкцій, доходи від інвестування резерву коштів, доходи за використання тимчасово вільних коштів Фонду, добровільні та благодійні внески та інші надходження.

Розглянемо показник середнього обсягу власних надходжень Фонду за рахунок єдиного соціального внеску з доходів найманих осіб, до складових якого включаються:

- чисельність зайнятих осіб;
- середній рівень заробітної плати зайнятих осіб;
- ставка страхового внеску.

Відповідно середній обсяг власних надходжень до Пенсійного фонду у вигляді єдиного соціального внеску розраховується за формулою:

$$BH_{CCB \text{ зайн.осіб}} = Чз \cdot Зн \cdot Св \cdot 12, \quad (1)$$

де BH_{CCB} – середній обсяг власних надходжень у вигляді єдиного соціального внеску зайнятих осіб; $Чз$ – чисельність зайнятих осіб; $Зн$ – середній рівень заробітної плати зайнятих осіб; $Св$ – ставка єдиного соціального внеску для найманих працівників.

Оскільки на практиці застосовуються різні ставки єдиного соціального внеску залежно від видів доходів найманих осіб (заробітна плата, допомога з тимчасової втрати працездатності чи винагорода за цивільно-правовим договором), доцільно врахувати у складі показника «заробітна плата зайнятих осіб» частки згаданих раніше видів доходів найманих осіб у складі загальної суми заробітної плати і провести необхідні розрахунки.

Далі розглянемо порядок формування показника середнього обсягу власних надходжень Фонду у вигляді єдиного соціального внеску, що сплачують роботодавці. Сума страхового внеску для роботодавців залежить від класу професійного ризику відповідно до Класифікації галузей економіки та видів робіт за професійним ризиком виробництва.

Загальна сума надходжень у вигляді єдиного соціального внеску, що сплачують роботодавці i -галузі залежить від чисельності зайнятих осіб i -галузі; середнього рівня заробітної плати зайнятих осіб i -галузі та ставки страхового внеску i -галузі.

Відповідно середній обсяг власних надходжень у вигляді єдиного соціального внеску для роботодавців i -галузі розраховується за формулою:

$$H_{CCB \ i\text{-галузі}} = 12 \sum_{i=1}^l Чз_i \cdot Зн_i \cdot Св_i, \quad (2)$$

де H_{CCB} – сума надходжень у вигляді єдиного соціального внеску зайнятих осіб; $Чз_i$ – чисельність

зайнятих осіб i -галузі; $Зн_i$ – середній рівень заробітної плати зайнятих осіб i -галузі; $Св_i$ – ставка єдиного соціального внеску для роботодавців i -галузі.

Оскільки, ставка єдиного соціального внеску ще й залежить від об'єкту, до якого вона застосовується (заробітна плата, допомога з тимчасової втрати працездатності, винагорода за цивільно-правовими договорами, заробітна плата працівника–інваліда та доходи фізичної особи–підприємця) доцільно проводити розмежування вказаних видів доходів.

Слід брати до уваги, що, враховуючи діюче законодавство з пенсійного забезпечення, здійснюється розподіл сум єдиного соціального внеску і, власне, до бюджету Пенсійного фонду направляється 86,1 % загальної суми надходжень, що формується з внесків найманих осіб і роботодавців.

Відповідно, середній обсяг загальної суми власних надходжень (BH_{CCB}) до бюджету Пенсійного фонду у вигляді єдиного соціального внеску можливо розрахувати за виразом:

$$BH_{CCB} = (H_{CCB \text{ зайн.осіб}} + H_{CCB \ i\text{-галузі}}) \cdot 0,861. \quad (3)$$

У процесі аналізу надходжень доцільно провести аналіз інтенсивності руху власних надходжень Пенсійного фонду, який передбачає дослідження рівномірності та синхронності формування додатного і від'ємного грошового потоку як сукупності розподілених у часі надходжень і пенсійних виплат. Ефективність управління грошовими потоками Фонду визначається наступними ознаками:

- грошові потоки забезпечують діяльність Фонду в усіх її аспектах;
- фінансова стійкість Фонду залежить від синхронності формування додатного та від'ємного грошового потоку;
- ефективне управління грошовими потоками є результатом зменшення потреби у залученні капіталу та знизити ризик неплатоспроможності.

З метою проведення аналізу інтенсивності руху власних надходжень Пенсійного фонду пропонуємо використання наступних показників:

а) *баланс руху власних надходжень*:

$$З_n + BH = B_{н.в.} + З_k, \quad (4)$$

де $З_n$, $З_k$ – залишок власних коштів на початок (кінець) року; BH – власні надходження Фонду; $B_{н.в.}$ – витрати на пенсійні виплати.

б) *коефіцієнт обороту з власного надходження коштів*:

$$K_{овн} = BH / З_n + BH; \quad (5)$$

в) *коефіцієнт обороту витрат на пенсійні виплати*:

$$K_{ов} = B_{н.в.} / З_n + B_{н.в.} \quad (6)$$

Мінімальний результат буде отриманий, якщо $K_{овн} = K_{ов}$, а позитивна динаміка та очікування ефективної роботи Пенсійного фонду можлива за умови, коли $K_{овн} > K_{ов}$.

2 етап передбачає аналіз формування витратної частини Пенсійного фонду. У процесі розробки методики аналізу необхідно брати до уваги, що витратна частина Пенсійного фонду включає: витрати на виплату пенсій та інші витрати. Оскільки у загальній структурі витрат Фонду і за даними Бюджету Пенсійного фонду на 2012 рік [2] витрати на виплату пенсій складають 98,6 %, тому зупинимося на методології аналізу саме цієї частини витрат Пенсійного фонду.

Для розрахунку суми витрат на виплату пенсій необхідні такі показники:

- кількість осіб, що мають право на отримання пенсійних виплат;
- розмір середньої пенсії.

Відповідно середнє значення по країні необхідних пенсійних витрат можна розрахувати наступним чином:

$$\Sigma B_{n.e.} = \mathcal{C}_n \cdot P_n \quad (7)$$

де $\Sigma B_{n.e.}$ – сума витрат на пенсійні виплати;

\mathcal{C}_n – чисельність осіб, що мають право на отримання пенсій; P_n – середній розмір пенсії.

На ефективний стан пенсійного забезпечення впливають багато соціально-економічних процесів, серед яких є ті, що відбуваються на ринку праці. За результатами попередніх досліджень динаміка показників ринку праці показує, що за останні роки відбувається зростання числа зайнятих осіб на 233 тис. осіб, чи на 1,2 %, але серед осіб працездатного віку спостерігається зменшення цього показника на 0,1 %. Це вказує на те, що осіб працездатного віку в країні стає менше, і частка пенсіонерів у загальній кількості зайнятих осіб збільшується. Тому аналіз відтворення населення в розрізі учасників ринку праці та пенсійної системи є вкрай необхідним.

Розглянемо елементи побудови моделі економічного та природного руху суб'єктів ринку праці. Економічний рух населення пов'язаний зі зміною його трудової активності, що призводить до відповідного збільшення або зменшення ресурсів для праці. Природний рух населення – це результат процесів народження і смерті людей. Подані визначення як елементи поняття «відтворення населення» використаємо для побудови балансової моделі руху зайнятих осіб – як джерела наповнення бюджету Пенсійного фонду.

а) балансова модель руху зайнятих осіб:

$$\mathcal{C}_3\Pi + D_3 = \mathcal{C}_{3e} + \mathcal{C}_3K, \quad (8)$$

де \mathcal{C}_3 – чисельність зайнятих осіб на початок звітнього року; D_3 – додані особи до складу зайнятих протягом звітнього року; \mathcal{C}_{3e} – чисельність осіб, що вибули зі складу зайнятих протягом звітнього року; \mathcal{C}_3K – чисельність зайнятих осіб на кінець звітнього року.

Чисельність осіб, що вибули зі складу зайнятих може складатися з тих, що втратили роботу і додалися до складу безробітних або досягли пенсійного віку.

б) балансова модель руху осіб пенсійного віку:

$$\mathcal{C}_n\Pi + D_n = \mathcal{C}_{ne} + \mathcal{C}_nK, \quad (9)$$

де $\mathcal{C}_n\Pi$ – чисельність осіб пенсійного віку на початок звітнього року; D_n – додані особи до складу пенсіонерів протягом звітнього року; \mathcal{C}_{ne} – чисельність осіб, що вибули зі складу пенсіонерів протягом звітнього року; \mathcal{C}_nK – чисельність осіб пенсійного віку на кінець звітнього року.

в) деталізувати балансові моделі можливо за допомогою коефіцієнтного аналізу руху зайнятих осіб та осіб пенсійного віку:

– рівень обороту доданих до складу зайнятих осіб ($O_{дз}$):

$$O_{дз} = D_3 / \mathcal{C}_3\Pi + D_3, \quad (10)$$

– рівень обороту осіб, що вибули зі складу зайнятих ($O_{вз}$):

$$O_{вз} = \mathcal{C}_e / \mathcal{C}_3\Pi + \mathcal{C}_e, \quad (11)$$

– рівень обороту доданих осіб до складу пенсіонерів ($O_{дп}$):

$$O_{дп} = D_n / \mathcal{C}_n\Pi + D_n, \quad (12)$$

– рівень обороту осіб, що вибули зі складу пенсіонерів ($O_{вп}$):

$$O_{вп} = \mathcal{C}_{en} / \mathcal{C}_n\Pi + \mathcal{C}_{en}. \quad (13)$$

Оптимальний результат є позитивним за умови, якщо $O_{дз} > O_{дп}$ та $O_{вз} < O_{вп}$.

ВИСНОВКИ. Таким чином, за результатами досліджень було запропоновано етапи аналізу надходжень та витрат бюджету Пенсійного фонду, які базуються на необхідності його збалансування. Також подано низку показників, які на практиці дадуть можливість розрахувати будь-яку складову балансової моделі руху зайнятих осіб та осіб пенсійного віку і здійснити їх коефіцієнтний аналіз. Важливим для подальших досліджень залишаються питання розробка етапів аналізу щодо збалансування Пенсійного фонду.

ЛІТЕРАТУРА

1. Соціальне страхування: навч. посібник / Н.М. Внукова, Н.В. Кузьминчук – К.: Кондор, 2006. – 352 с.
2. Грушко В.І. Пенсійна система України: навч. посіб. – К.: Кондор, 2006. – 336 с.
3. Зайчук Б. Головна умова успіху пенсійної реформи – це зайнятість і високі зарплати // Дзеркало тижня. – 21 січня 2011 року. – № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dt.ua/newspaper/articles/73723>.
4. Папієв М.М. Реформування пенсійної системи в Україні: дис. канд. екон. наук: 08.09.01; НАН

України; Інститут демографії та соціальних досліджень. – К., 2004. – 176 с.

5. Джерела формування коштів Пенсійного фонду. Словник законодавчих термінів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc>.

6. Про бюджет Пенсійного фонду України на 2012 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.

METHODOLOGICAL BASIS FOR ANALYSING THE REVENUE AND COSTS OF THE UKRAINIAN PENSION FUND BUDGET

A. Kasych, I. Tkachenko

Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University

vul. Pershotravneva, 20, Kremenchuk, 39600, Ukraine. E-mail: tirina@e-mail.ua

The main problem of this article is to analyze the revenue and costs of the Pension Fund budget. Also the stages of analysis of revenues and costs of the Pension Fund are developed and presented diagrammatically. The approaches to analyzing of the relation between the labor market indicators (indexes), wage levels, number of employed people, number of pensioners, and the average pension contribution, which represents the total amount of revenues of the Pension Fund budget and its handling with the aim to balance the pension system.

Key words: labor market, sources of the Pension Fund budgeting, single social contribution, revenue rate, balance model of labor market entities.

REFERENCES

1. *Social insurance: Tutorial* / N.M. Vnukova, N.V. Kuzmynchuk – Kyiv: Condor, 2006. – 352 p. [in Ukrainian]

2. Grushko V.I. *Pension system of Ukraine: Tutorial*. – Kyiv: Condor, 2006. – 336 p. [in Ukrainian]

3. Zaichuk B. The main condition for the success of the pension reform – is employment and high wages // *Dzerkalo Tyzhnia*. – January 21, 2011. – № 2 [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.dt.ua/newspaper/articles/73723>. [in Ukrainian]

4. Papiev M.M. *Reforms of the pension system of Ukraine: Thesis...* degree of candidate of sciences, economics, spec. 08.09.01 / M.M. Papiev. – National

Academy of Sciences of Ukraine, Institute of Demography and Social Studies. – Kyiv, 2004. – 176 p. [in Ukrainian]

5. Sources of the Pension Fund building / Glossary of legislative terms [Electronic resource]. – Access mode: <http://zakon.nau.ua/doc>. [in Ukrainian]

6. About the budget of the Ukrainian Pension Fund, 2012 [electronic resource]. – Mode of access: <http://zakon2.rada.gov.ua>. [in Ukrainian]

Стаття надійшла 22.11.2012.

Рекомендовано до друку
д.е.н., проф. Перервою П.Г.